

צבא הגנה לישראל

פעולות הביקורת

בשנה הנסקרת נבדקו: הפעולות הכספיות של מרבית יחידות חיל המודיעין; סדרי המינהל בצנזורה הצבאית; הטיפול בפרסומים ובדברי דואר הנשלחים על ידי החיילים ואליהם; הטיפול בטנקים, זחלים למחצה ורכב אחר בחטיבות שריון ובגדודי שריון פיקודיים; סדרי הקריאה למילואים בהטיבת חיל רגלים, ביחידות חיל האוויר, חיל הים, חיל הרפואה והג"א; הטיפול באישור תשלומים למשפחות חיילים בשירות חובה; ניצול שעות עבודה והפיקוח על צריכת דלק, חלקי חילוף ותומרים בבסיס החסנה ארצי של חיל חימוש.

קריאה לשירות מילואים

בסוף שנת 1961 ובראשית שנת 1962 בדק משרד מבקר המדינה את סדרי הקריאה למילואים בחטיבת חיל רגלים, ביחידות שירותים שונות של כוחות היבשה, חיל הים וחיל האוויר וביחידות הג"א. הביקורת העלתה:

1. היחידות נהגו להזמין להתייצבות מספר חיילים העולה על הדרוש; החיילים העודפים שהופיעו שוחררו בדרך כלל בו ביום, אולם היחידה לא הביאה בחשבון את התייצבותם כשירות. דבר זה חזר ונשנה לעתים פעמים אחדות בשנה לגבי אותו איש מילואים.
 2. הרישומים בכמה יחידות הראו, שמספר חיילי מילואים הועסקו במקצועותיהם האזרחיים ולא בתפקידיהם הצבאיים. דבר זה נוגד את פקודות המטכ"ל, מאחר ששירות המילואים מיועד להעלאת כושרו של החייל על ידי העסקתו בתפקיד, בו הוא משובץ בצה"ל.
 3. בשלוש יחידות הועלו 19 מקרים, שבהם שירתו חיילי מילואים מיום אחד עד 15 ימים מעל למותר לפי החוק.
 4. רוב היחידות נהגו לזמן חיילים להתייצבות תלת חודשית ולצורכי בירורים שונים בשעות העבודה, ולא לאחר שעה 17.00, כפי שנקבע בהוראות צה"ל.
 5. הרישומים, שנוהלו ביחידות, נמצאו בלתי מעודכנים, במיוחד בשתי יחידות הג"א. ליקויים אלה הביאו, נוסף על תקלות מינהליות פנימיות, לשליחת צווי קריאה לחיילי מילואים, שלפי נתוניהם המעודכנים לא היו צריכים להיקרא. יש לציין, שהסגל המספל באנשי מילואים ביחידות הג"א מצומצם מזה של יחידות מילואים אחרות.
- באוקטובר 1962 הוציא מטכ"ל/אכ"א חוזר לכל מפקדות הצבא, בו התריע על הליקויים, שהעלתה הביקורת. ראש מטכ"ל/אכ"א הודיע: המטה הכללי מכין פקודה, שחייל מילואים, שזומן פעם להתייצבות שנתית והתייצבותו בוטלה, יהא דינו כדין חייל, ששירותו פוצל, והוא יוכל להיות מזומן לשירות שנתי באותה שנה רק עוד פעם אחת; עובד נוהל חדש לרישום ודיווח ביחידות הג"א; בקרוב יפורסם תדפיס, בו ירוכזו כל ההוראות הקשורות בשירות מילואים, והוא ישמש תדריך לכל העוסקים בענייני מילואים.

תשלומים למשפחות חיילים בשירות חובה

התשלומים למשפחות חיילים בשירות חובה מבוססים על חוקה, שאושרה על ידי ועדת העבודה של הכנסת בשנת 1952 ותוקנה בשנים 1953 ו-1958. החוקה קבעה את סוגי הזכאים לתשלום ואת שיעורי התשלום. הזכאות לתשלום ושיעוריו מתבססים, לפי הוראות החוקה, על ההנחות הבאות: אשר לאשה וילדים של חייל, חיבת המדינה להבטיח להם קיום מינימאלי; אשר להורי החייל ותלויים אחרים, הרי הם זכאים לתשלום רק בתנאים מסוימים, בהתאם למצב הכלכלי ולתומכים אחרים שבמשפחה. סעיף 8 של החוקה קבע, שמקרים מיוחדים, שלא יימצא להם פתרון בסעיפי החוקה, יובאו לדיון ולהחלטה בפני ועדה, שתהיה מורכבת מבאי כוח הצבא ומשרד הבטחון.

הטיפול באישור תשלומי המשפחה הוא מתפקיד המדור לתשלומי משפחה של מינהל התשלומים (מת"ש) של צה"ל. ההוצאות בשנת 1961/62 הסתכמו ב-1,431,600 ל"י.

הביקורת, שנסתיימה באוגוסט 1962, הקיפה את הטיפול באישור תשלומי המשפחה בשנת 1961/62 ואת סדרי העבודה במדור לתשלומי משפחה במת"ש.

הנחיות לקביעת הזכאות לתשלום במקרים מיוחדים

סעיף 8 של החוקה, שאיפשר תשלומים במקרים מיוחדים, מכון בעיקר להורים, שאינם זכאים לתשלום משפחה, משום שיש להם תומכים אחרים בכוח, אולם מסיבות מחלה או מצב כלכלי אין הם תומכים בפועל. אגף כוח אדם (אכ"א) של המטכ"ל הוציא הנחיות לקביעת הזכאות במקרים המיוחדים.

1. לפי הנחונים של מת"ש 66% מכלל המשפחות שקיבלו תשלום היו בגדר מקרים מיוחדים לפי סעיף 8 וקיבלו את התשלום על פי ההנחיות של מטכ"ל/אכ"א, ורק 34% קיבלו את התשלום על פי סעיפי החוקה.

2. ההוראות, שהוצאו על ידי מטכ"ל/אכ"א, לצורך הטיפול במקרים המיוחדים, ניתנות לפירושים שונים, ובנושאים מסוימים יש אי התאמות בין הסעיפים השונים של הוראות אלו. אי ההתאמות והעדר הגדרות ברורות גרמו לעתים, שהטיפול לא היה אחיד.

מאחר שלמעלה ממצית מקבלי התשלום הם בגדר מקרים מיוחדים — שיעור שאינו מתקבל על הדעת — הציעה הביקורת, שעל סמך הנסיון שנרכש תוקן החוקה ותורחב, עד שתכיל הוראות מפורטות ומציאותיות יותר בנוגע לחלק גדול ככל האפשר מאותם מקרים, שעד כה נחשבו כ"מקרים מיוחדים"; בדרך זו יימנעו פירושים שונים בקביעת הזכאות לתשלום ולא יהא צורך להיוקק לוועדה.

הטיפול בבקשות לתשלום משפחה

1. החייל רשאי להגיש בקשה לתשלום משפחה: לפני גיוסו, בשעת התייצבותו לרישום בלשכת הגיוס, ולאחר גיוסו בבסיס קליטה ומיון או ביחידה.

ליד לשכות הגיוס פועלות ועדות לתשלומי משפחה המורכבות מנציגי משרד הבטחון, משרד העבודה וצה"ל. הוועדות מוסמכות לאשר או לדחות בקשות המתגייסים. בחקירת מצבה הסוציאלית של המשפחה הן נעזרות בחולייה של עובדים סוציאליים ממשרד הבטחון.

בקשות המוגשות בצבא, לאחר גיוסו של החייל, מועברות למדור לתשלומי משפחה של מת"ש, המוסמך להחליט עליהן. המדור נעזר בחקירת מצב המשפחה בקציני הערים. ערעורים מובאים בפני ועדת ערעורים, הפועלת על יד המדור והמורכבת מנציגי משרד הבטחון וצה"ל. אותה ועדה תפקידה גם לאשר תשלומים במקרים מיוחדים, לפי סעיף 8.

2. לאימות הפרטים הכלולים בהצהרת חייל המבקש תשלום משפחה על החייל או בני משפחתו להמציא אישורים מגורמים שונים כגון: לשכת העבודה, המעביד או מוסד רפואי. המצאת האישורים נדרשת פעמים מספר — בעת הגשת הבקשה ועריכת חקירה ראשונה; בתום התקופה, שלגביה אושר התשלום, ולשם המשכת התשלומים; בעת הגשת ערעור ולצורך עריכת חקירות חוזרות.

משרד מבקר המדינה בדק 148 מקרים, בהם הגיע המדור להחלטות שליליות, לאחר שהומצאו לו אישורים ונערכו חקירות לגבי בקשות, שהוגשו לראשונה. נקבע, שבי-73 מהם (49%) אפשר היה להגיע להחלטה, שהמשפחה אינה זכאית לתשלום, על סמך הרישומים שבהצהרת החייל בלבד, בלי שצריך היה לדרוש אישורים מהמשפחה או לערוך חקירה. בבדיקת מקרים אחרים העלתה הביקורת, שלשם אישור המשך התשלום דרש המדור המצאת אישורים חדשים, אחרי תקופה של כמה חודשים בלבד, אף כי מבחינה עניינית לא יכול היה לחול שינוי במצב המשפחה, כפי שכבר נקבע. מאידך נקבעו מקרים, שלא נדרשו אישורים חיוניים לצורך קביעת הזכאות לתשלום — דבר שהשהה אחר כך את הטיפול בבקשות.

3. קציני הערים עורכים, לפי דרישת המדור לתשלום משפחה, חקירה במצב הסוציאלי של משפחת החייל לצורך אימות הפרטים הכלולים בבקשה לתשלום משפחה. חקירות אלו משמשות יסוד לשיקולים בקבלת ההחלטות על תשלום משפחה.

הביקורת העלתה, שדו"חות החקירה של קציני הערים נערכו במקרים רבים בצורה בלתי מושלמת. בחלק ממקרים אלה קבע המדור את החלטתו בדבר תשלום המשפחה בלא לדרוש מקציני הערים להשלים את החקירה בפרטים חשובים.

אישור תשלום המשפחה

1. החלטה, המתקבלת על ידי הוועדות או המדור, מציינת את גובה התשלום, תחולתו, לאיזו תקופה אושר, או את דבר דחייתו.

התשלום ניתן לתקופות מוגבלות, מ-3 חודשים ומעלה, שבסיומן על המשפחה להגיש אישורים מחודשים, או לתקופה בלתי מוגבלת עד שחרור החייל מהשירות. לפי פקודות הצבא תוקף התשלום הניתן מטעמים רפואיים ומטעמי חוסר עבודה יפה לשישה חודשים, מלבד אם נקבע אחרת על ידי המדור לתשלומי משפחה. לא נקבעו הנחיות, באלו מקרים יחליטו המדור או הוועדות על תקופת תשלום ממושכת או בלתי מוגבלת.

2. הביקורת העלתה במקרים, בהם שינה המדור את החלטות הוועדות שליד לשכות הגיוס, בלא שהוא הוסמך לכך. השינויים התייחסו לתקופת התשלום מ"בלתי מוגבלת" ל"מוגבלת" ולהיפך, או להקטנת גובה התשלום; לגבי מקרים של הקטנת התשלום נהג המדור לאשר את השינוי בחתימתו של נציג משרד הבטחון בוועדת הערעורים.

3. לשם אישור המשך תשלום, שניתן לתקופה מוגבלת, או במקרים של ערעור על דחיית בקשה ראשונה לתשלום, על המשפחה להגיש אישורים מחודשים. המצאת אישורים אלה

על ידי המשפחה אורכת לעתים מספר חודשים. הביקורת העלתה, שהמדור וועדת הערעורים לא נהגו בצורה אחידה בקביעת תחולת התשלום במקרים כאלה. בחלק מהמקרים הוחלט לשלם למפרע מתאריך הפסקת התשלום או מתאריך הגשת הבקשה הראשונה שנדחתה. במקרים אחרים אושר התשלום רק מתאריך המצאת האישורים המחודשים או מתאריך מתן ההחלטה החדשה, אף כי לא חל שינוי במצב המשפחה מאז נדחתה הבקשה או מאז אושר התשלום הקודם. לדעת לביקורת יש, בדרך כלל, לקבוע במקרים אלה את תחולת התשלום למפרע.

טפסים

לצורך הטיפול בתשלום משפחה נהוגים טפסים רבים, שבחלקם מיושנים ואינם עונים עוד על הצרכים: בחלק מהטפסים כלולים פרטים שאינם דרושים עוד ובאחרים חסרים פרטים חיוניים הדרושים כיום. יש גם טפסים הערוכים ומנוסחים בצורה המקשה על דרך מילויים. לא נקבעו טפסים לכל הצרכים, ובהעדרם הנהיגו היחידות וקציני הערים טפסים משוכפלים משלהם. שאינם אחידים בצורתם ובסדר עריכתם.

בעקבות הביקורת ניגש מטכ"ל/אכ"א לעיבוד הצעה לתיקון החוקה, במגמה להרחיבה ככל האפשר, ולבדיקת דרכי ביצוע התשלומים ונוהליהם ומערכת האישורים והטפסים. עד לעיבוד החוקה המתקנת ואישורה פורסמו, בנובמבר 1962, הנחיות חדשות המפרשות ומבהירות מבחני זכאות לתשלום.

בסיס החסנה לרכב וחלקי חילוף

תפקידיו של אחד מבסיסי ההחסנה של חיל חינוש הם: החסנה, אחזקה וניפוק של רכב ושל חלקי חילוף לרכב ולנשק; ביצוע תיקוני רכב מיוחד, וביצוע תיקונים של סוגי רכב אחרים על פי אישורים מיוחדים. הבסיס כפוף למפקדת קצין חינוש ראשי.

מיולי עד ספטמבר 1962 בדק משרד מבקר המדינה את פעולות הבסיס בשנת 1961/62.

תכנון משימות וביצוען

מפקדת קצין חינוש ראשי קובעת לבסיס תכנית עבודה שנתית, שבה מפורטות המשימות ושעות העבודה המוקצבות לביצוען. תוספת משימות במשך השנה מחייבת הקצבה נוספת של שעות עבודה, או אישור לבצע אותן על חשבון יתרות של שעות עבודה, שנותרו מביצוע משימות אחרות, או שנתהוו עקב ביטול משימות.

1. בשנה הנסקרת הוקצבו בתכנית העבודה 36,000 שעות עבודה למשימת טיפולים ותיקון גים ברכב מאוחסן. משימה זו הוטלה על חולייה טכנית מיוחדת והיא בוצעה בהשקעה של כ־19,500 שעות בלבד (54%). לניצול של יתרת שעות העבודה הועסקה החולייה הטכנית בעזרה לביצוע משימות, שהוטלו על יחידות משנה אחרות, ובביצוע עבודות, שלא היו בתכנית השנתית. בין השאר השקיעה החולייה הטכנית 2,700 שעות בעבודות בלתי ישירות בסדנה, מעל להקצבה שניתנה לעבודות אלו.

2. מספר גדול של שעות עבודה הושקעו על ידי כמה יחידות משנה של הבסיס (החולייה הטכנית, הנגרייה וכו') בביצוע עבודות, שלא נכללו בתכנית העבודה השנתית. עבודות אלו כללו: הקמת סככות, התקנת משרד הסדנה, הקמת מחיצות, ייצור אצטבאות מתכת ועוד. לביצוע העבודות נוצלו יתרות של שעות עבודה, שהוקצבו למשימות מתוכננות, ובחלק מהן הושקעו חומרים, שנועדו לעבודות אחרות. על שעות העבודה והחומרים שהושקעו לא נוהל רישום מלא, ולפיכך לא ניתן לדעת, בכמה עלתה ההשקעה בעבודות אלו.

פקודות הצבא קובעות, שעבודות בינוי יימסרו לחיל ההנדסה לביצוע. להקמת הסככות, לייצור אצטבאות המתכת וגשר העמסה למנועים אמנם הוכנו תכניות עבודה על ידי קצין התכנון ביחידת הבינוי הפיקודית, אולם העבודות בוצעו על ידי עובדי הבסיס ללא פיקוח הנדסי. לפיקוח ההנדסי נודעת במקרים אלה חשיבות רבה, במיוחד מבחינת הבטיחות של הסככות הגדולות ושל האצטבאות, שמוטל עליהן לשאת עומס כבד (מנועים).

3. לסדנת הבסיס הוקצבו 4,000 שעות עבודה לביצוע תיקונים ברכב נוסעים של יחידות צה"ל. בפועל הושקעו 7,218 שעות לתיקון 24 מכוניות נוסעים; 5 מהמכוניות תוקנו, בהשקעה של 1,782 שעות, בלא אסמכתא מתאימה. נוסף על תיקונים ברכב נוסעים עסקה הסדנה גם בביקורת תקופתית ב־10 טנדרים וג'יפים השייכים למפקדת קצין חימוש ראשי וליחידות אחרות; מכוניות אלו הובאו ממרחקים. העבודות האלה, שאינן בגדר תפקידיה של סדנת הבסיס, נעשו ללא אסמכתא מתאימה.

4. לתיקון הרכב שבשימוש הבסיס הוקצבו לסדנה 1,500 שעות עבודה, והושקעו בפועל 6,576 שעות עבודה. ההשקעה המוגדלת בביצוע משימה זו נגרמה בעיקר על ידי כך, שנוסף על 14 כלי רכב, שאושרו לשימוש הבסיס, הוציא הבסיס מההחסנה במשך השנה, בלא אישור, 12 כלי רכב נוספים, והשתמש בהם להובלות ולהסעות, ועל כן היה עליו לתקן אותם במידת הצורך.

5. בבסיס מאוחסנים מנועי רכב בלתי תקינים, שלגביהם מחליטה מדי פעם בפעם מפקדת קצין חימוש ראשי, אם לשפצם ולהחזירם לשימוש או להוציאם למכירה. מנועים אלה הם בעלי ערך כספי ניכר, ועל פי ההוראות המקצועיות של קצין חימוש ראשי יש לבצע בהם טיפול שנתי למניעת חלודה. ביולי 1962 נקבע, שב־39 מנועים כאלה לא בוצע טיפול שנתי כנדרש: ב־15 מהם — מיולי 1960, וב־24 האחרים — מראשית 1961.

פיקוח על צריכת חומרים וחלקי חילוף

מחסן ציוד טכני מנפק למחלקות הסדנה, בתחילת יום העבודה, חלקי חילוף וחומרים לפי דרישות המחלקות, שהומצאו לו מראש. נוסף על כך מנפק המחסן חלקי חילוף וחומרים גם במשך היום במידת הצורך. על קבלת חלקי חילוף וחומרים אלה אינו נוהג להחתים את המִקבל מיד, אלא בסוף היום מגיש המחסנאי את שוברי הניפוק לאחראים למחלקות הסדנה, כדי שיחתמו עליהם. הביקורת הצביעה, שנוהג זה אינו תקין. מן הדין שהמקבל יאשר את הקבלה מיד, כי אחרת לא מובטח פיקוח על ניפוק החלקים והחומרים מהמחסן.

צריכת הדלק

1. הבסיס מקבל הקצבת דלק שנתית. הדלק מיועד ברובו לביצוע המשימות הייעודיות — מילוי מיכלי המכוניות המנופקות ממחסני הבסיס, וניסויי דרך של הרכב המאוחסן —

ובמיעוטן לצרכים המינהליים של הבסיס. הביקורת העלתה, ש-21,000 ליטר דלק מהכמות, שהייתה מוקצבת למשימות ייעודיות, נוצלו לצרכים מינהליים.

2. בדיקת גליונות ניפוק הדלק העלתה 30 מקרים, שבהם תוקנו רישומי כמויות הדלק, שנופקו לרכב מאוחסן. הכמויות שזונו מכמות קטנה לגדולה יותר, בלי שהתיקון אושר בחתימת ידו של מקבל הדלק.

במחצית הראשונה של שנת 1961 הועבר הבסיס למקום אחר, אך את הסטיות שהועלו על ידי הביקורת לא ניתן לייחס אלא במידה קטנה להעברת הבסיס. ההעברה נסתיימה בראשית יוני 1961, ולרשות הבסיס הועמדו הקצבות מיוחדות של שעות עבודה ודלק לצורך ההעברה.

בעקבות הביקורת מינה ראש אגף האפסנאות של המטכ"ל ועדת חקירה בעניין ביצוע עבודות הבנייה על ידי הבסיס, ומפקדת קצין חימוש ראשי נקטה צעדים לתיקון הליקויים, שנקבעו על ידי הביקורת.

חיל מודיעין

חיל המודיעין נושא באחריות לתכנון ולהפעלה של מערכת מודיעין בצה"ל: לאיסוף ידיעות ועיבודן; למיפוי הצבאי; לבטחון שדה. הוא גם נושא באחריות לנספחויות צה"ל ומקיים קשר עם נספחים צבאיים של מדינות זרות וגורמים צבאיים זרים בארץ. במסגרת תפקידיו מפעיל חיל המודיעין את הצנזורה הצבאית. לרשות החיל עומד תקציב פעולות; הוא מקיים הנהלת חשבונות עצמאית, וממציא דו"חות כספיים תלת-חודשיים לחשב משרד הבטחון.

בחודשים אפריל עד יולי 1962 נבדקו על ידי משרד מבקר המדינה הפעולות הכספיות של מרבית יחידות החיל בשנים 1960/61 ו-1961/62 וסדרי ניהול החשבונות במדור הכספים (על ביקורת קודמת על הפעולות הכספיות בחיל המודיעין ראה דו"ח שנתי 10, עמ' 344). כן נבדקו סדרי המינהל של הצנזורה הצבאית והטיפול בפרסומים ובדברי דואר הנשלחים על ידי החיילים ואליהם.

1. ניהול הכספים

1. בחיל לא הוגדר סולם הסמכויות לאישור הוצאות כספיות, פרט ליחידה אחת, שלגביה נקבע נוהל כזה במאי 1961. על הצורך בקביעת סמכויות בתחום זה עמדה הביקורת עוד בינואר 1959, אך עד למועד הביקורת החוזרת בשנת 1962 העניין לא הוסדר. בינואר 1963 עובד נוהל בעניין הנדון על ידי ראש אגף מודיעין והופץ בין היחידות.

2. ביחידות החיל 5 קופות דמי מחזור. בהיקף 1,000 ל"י — 10,000 ל"י כל אחת ומספר קופות קטנות בהיקף 30 ל"י — 200 ל"י כל אחת. מדור הכספים של החיל עורך ביקורת בקופות אלה אחת לשנה, בעת סגירת הקופות בתום שנת התקציב, במקום פעמיים בשנה; כפי שמחייבות הוראות חשב משרד הבטחון.

3. בדיקה מסורגת של החשבונות העלתה, שאושרו לתשלום חשבונות, שתיעודם היה לקוי. בעקבות הביקורת פרסם החיל באוגוסט 1962 נוהל להגשת חשבונות וקבלות.

הביקורת העלתה, שעובד אזרחי כלל בחשבונותיו במשך תקופה ממושכת הוצאות חנייה והוצאות אחרות, שלא היה זכאי לקבלן, בלי שמדור הכספים גילה את הדבר. אמנם הסכום הכולל של התשלומים הבלתי מוצדקים קטן מאוד, אולם חוסר הבדיקה של החשבונות המורגשים מהווה כשלעצמו ליקוי היכול להביא לתוצאות חמורות. המקרה עצמו הועבר על ידי מפקדת החיל לטיפול של המשטרה הצבאית.

4. אחת מיחידות החיל שכרה מספר דירות לצורכי תפקיד. חדר אחד, ששכר הדירה ששולם בעדו היה 40 ל"י לחודש ואשר היחידה לא נזקקה לו לצורכי תפקיד, נמסר לצורכי מגורים לאחד מחייליה. מדור הכספים לא הפסיק את השכירות במשך כשנה וחצי, אף כי הדו"חות של היחידה הראו, שהחדר שימש למגורים ולא למילוי תפקיד. בעקבות הביקורת הופסקה השכירות.

5. בנובמבר 1960 נקבע הסדר, לפיו עובד של חשב משרד הבטחון יערוך ביקורת שבועית במדור הכספים של החיל וידווח על חוצאותיה אחת לחודש. הסדר זה קיים חלקית עד אמצע שנת 1961 ומאז נפסק. בעקבות הביקורת ניגש משרד הבטחון לארגון המבדק הפנימי מטעמו במדור הכספים של החיל.

2. הצנזורה הצבאית

הצנזורה הצבאית אחראית לצנזורה על העתונות והרדיו ולצנזורה על דואר החיילים. הצנזורה הצבאית הראשית כפוף לראש אגף המודיעין במטה הכללי. לצנזורה שלושה משרדים מחזוריים: בירושלים, בתל אביב ובחיפה.

בפברואר 1962 בדק משרד מבקר המדינה את סדרי המינהל בצנזורה הצבאית ואת הטיפול בפרסומים ובדברי דואר הנשלחים על ידי החיילים ואליהם.

1. הצנזורה לעתונות ולרדיו פועלת על פי תקנות הגנה (שעת חירום), 1945, ומתפקידה למנוע פרסומן של ידיעות העשויות להועיל לאויב או לפגוע בבטחון המדינה. הצנזורה הצבאית הראשית מעביר לעורכי העתונים רשימה של הנושאים האסורים לפרסום ורשימה של הנושאים, שהפרסום עליהם טעון אישור מוקדם של הצנזורה. גם לבתי דפוס ולמו"לים מעביר הצנזורה הצבאית "צו חובת הגשה", שעל פיו הם חייבים להגיש לביקורת מוקדמת ולאישור כל חומר על נושאים הנוגעים לבטחון המדינה. מרבית הפרסומים מוגשים לצנזורה הצבאית רק לאחר צאתם לאור. כתבי חוץ חייבים לקבל אישור מהצנזורה הצבאית לפני משלוח כל חומר עתונאי לחוץ לארץ.

במידת האפשר נוהגת הצנזורה הצבאית להסביר לעורכי העתונים את הסיבה לפסילת חומר. עברה העתונות על הוראות הצנזורה, דורש הצנזורה המחוזי הסבר לכך בכתב. מקרים של עבירות חמורות מועברים לטיפול הצנזורה הצבאית הראשית.

כדי לטפח שיתוף פעולה בין הצנזורה הצבאית ובין עורכי העתונים נערך בשנת 1951 הסכם בין המטה הכללי של צה"ל לבין ועדת העורכים, לפיו אין הצנזורה משתמש בסמכויות העונשין שלו על פי התקנות במקרה של עבירה על הוראותיה, אלא מביא את העניין לפני ועדת הצנזורה, שהוקמה על פי אותו הסכם. ועדה זו מורכבת מנציג ציבור, נציג העתונות ונציג צה"ל, ומתפקידה לברר תלונות הרדיות בין הצנזורה לבין עורכי העתונים; היא מוסר

מכת לייעץ, מהו העונש שיוטל על עתון, שעבר על הוראות הצנזור, והמלצותיה מקבלות תוקף, אם נתקבלו פה אחד. נתקבלה המלצה ברוב קולות, רשאי ראש המטה הכללי של צה"ל לשנותה.

מאז הוקמה ועדת הצנזורה ועד סוף שנת 1961 היא טיפלה ב־83 תלונות: 53 תלונות של הצנזורה נגד עתונים ו־30 תלונות של עתונים נגד הצנזורה. ב־65 תלונות נתקבלה ההחלטה פה אחד; 6 תלונות בוטלו תוך כדי בירור; ב־12 תלונות נתקבלה ההחלטה ברוב קולות. 5 מתוך 12 התלונות, שעליהן נתקבלה החלטה ברוב קולות, היו תלונות של עתונים על הצנזורה, וב־4 מהן פסק הרמטכ"ל כדעת המיעוט.

העונשים שהוטלו לפי המלצות הוועדה היו בדרך־כלל קנסות כספיים; בהוצאתם לפועל טיפלה ועדת העורכים, והיא גם קבעה את הקרנות, שלהן הוקדשו הכספים.

2. הצנזורה לדואר החיילים פועלת לפי פקודות מטכ"ל ובודקת דברי דואר הנשלחים אל החיילים ומהם. כל הדואר מהחיילים מועבר לצנזורה הצבאית מיחידות צה"ל; כל הדואר אל החיילים מועבר אליה ממשרדי הדואר המחוזיים.

הדואר הנבדק משוחרר בדרך כלל ביום קבלתו; מכתבים שהועברו לצנזור הראשי מתעכבים יום או יומיים.

תיקון ליקויים

סדרי הבינוי בצה"ל

דו"ח שנתי 12, עמ' 293

בשנת 1954 נקבע הסדר לטיפול בעבודות הבינוי בשביל צה"ל, לפיו חולקו התפקידים והאחריות בין חיל ההנדסה של צה"ל ובין אגף בינוי ומשק של משרד הבטחון. הביקורת, שנערכה בשנת 1961, קבעה, שלא כל מה שסוכם במסגרת ההסדר מתאים עוד לנסיבות הקיימות; קיים חוסר בהירות בחלוקת התפקידים, שהביא לידי כפילות — במיוחד בבדיקת תכניות בנייה לפני העברתן לביצוע קבלני — ולהשהיות בביצוע. הפיקוח הרצוף על העבודות בביצוע קבלני מקיים על ידי אגף בינוי ומשק, בעוד שמתפקיד חיל ההנדסה לקיים פיקוח כולל ("פיקוח עליון"). נקבע, שהפיקוח הכולל של חיל ההנדסה היה לקוי, בין השאר משום שלא היו בידיו נתונים מספיקים על מהלך העבודות.

למעלה מ־3,000 עבודות בנייה ובדק בוצעו על ידי חיל ההנדסה בניהול עצמי, ולא על ידי קבלנים, אם כי חלק מהן היו מצדיקות — מבחינת היקפן הכספי — ביצוע קבלני. בטיפול בעבודות בניהול עצמי נקבעו ליקויים מינהליים, וכן נקבע, שטיבן לעתים קרובות היה ירוד.

ועדת הכספים רשמה לפנייה (סיכומים והצעות לדו"ח 12, הצעה 11), שמשך הבטחון קבע הוראות, שמטרתן למנוע כפילויות, להחיש קצב ביצוע העבודות ולהגביר הפיקוח עליהן. הוועדה קיבלה את דעת המבקר, שפתרון יסודי של הבעיה נעוץ בקביעת עקרונות למערך

הבטחון לצה"ל. כן יש צורך לקבוע מחדש אילו סוגי עבודות יש לבצע על ידי קבלנים ואלו סוגים — בביצוע עצמי.

הרמטכ"ל והמנהל הכללי של משרד הבטחון מינו במאי 1962 ועדה לבדיקת ארגון הבינוי במערכת הבטחון בכלל ובצה"ל בפרט. הצעות הוועדה לתיקונים בהסדר הקודם, שמטרתן לעדכנו ולבטל כפילויות, אושרו לביצוע על ידי הרמטכ"ל ועל ידי המנהל הכללי של משרד הבטחון באוקטובר 1962, והופעלו הלכה למעשה. הוועדה קבעה גם הנחיות כלליות לארגון שיטת הפיקוח הכולל; עיבוד מפורט של השיטה הוטל, בדצמבר 1962, על ועדה המורכבת מנציגי מפקדת קצין הנדסה ראשי ואגף בינוי ומשק במשרד הבטחון. ביצוע בניהול עצמי הותר לגבי עבודות, שהיקפן עד 30,000 ל"י (לעומת 5,000 ל"י לפי ההוראות שהיו בתוקף בעבר), כשהשיקולים הקובעים בעניין זה הם יכולת ביצוע של חיל הנדסה, משקיות ומידת הדחיפות.

ההצעות שהופעלו יש בהן כדי לתקן את ההסדר הקיים בכמה נקודות, אך אין בהן כדי לענות על השאלה הכללית של המערך הארגוני הרצוי בתחום הבינוי במערכת הבטחון.

מחלקת ציוד במפקדת חיל הים

דו"ח שנתי 12, עמ' 299

מחלקת הציוד של מפקדת חיל הים עוסקת בין השאר בתיכון עבודות בכלי שיט וציוד ספציפי אחר של החיל. עבודה רבה הושקעה על ידי המחלקה בתיכון, בלא שנוצלה למעשה. לעומת זאת במקרים לא מעטים לא הושלמו עבודות תיכון במועדים, שנקבעו לביצוען במספנה. המעקב של המחלקה אחרי ביצוע העבודות במספנה היה לקוי.

במשך שנת 1962 פרסמה מפקדת חיל הים נוהלי עבודה חדשים למחלקה, המיועדים להתאים את לוחות הזמנים של עבודות התיכון לאפשרויות הביצוע ולצרכיו. שיטות העבודה ותהליכיה שופרו. בעניין המבנה הארגוני של המחלקה, שלבדיקתו ניגשה מפקדת חיל הים, עוד לא סוכמו מסקנות.